

اصل نهم

تشکیل خانه های انصاف

تاقبیل از انقلاب شاه و ملت، یکی از حلقه های زنجیری که فئودالیسم

برپایی زارع ایرانی بسته بود ستم و بی عدالتی در روستاها بود . برای روستائی ایرانی یکسان بودن در برابر قانون، حل اختلاف برپایه عدل و انصاف نه از راه زور و دسترسی آسان به عدالت نقش سرآبی بود از راه دور. رعیت آن روزگار عدل و انصاف و قانون را در هیولای ارباب میدید. اگر دعوائی داشت و طرف دعوای اومالک یا بستگان او بودند که روستائی خود از ابتدا میدانست محکوم است و نیازی به حکم قاضی نیست ولی اگر اختلافی بین کشاورزان روی میداد طرفین دعوای می بایست فرنگها راه پیمایند و خود را به شهر برسانند و در آنجا اقامه دعوای کنند و مدت‌ها انتظار بکشند تا حکمی صادر شود. مشکلاتی که در سرراه قرار داشت از قبیل دوری راه ، سرگردانی دور از دیار که خود مستلزم صرف هزینه‌ای خارج از توانائی دهقان تهی دست بود و از بین رفتن محصول در غیبت او موجب می شد که روستائی چشم امید از عدالت بردارد و اختلافات حل نشده باقی بماند و گهگاه بصورت زدو خورد های انفرادی و دسته جمعی بروز کند و چه بسا هلاکت عده‌ای را بدنبال داشت. از طرفی بررسی مشکلات و دعاوی مختلف روستائیان نشان میداد که مشکلات روستائیان محدود به مسائلی از قبیل اختلاف جزئی در مورد آب و گوسفندها با کشاورز دیگر است که یک روستائی معتمد و آشنا به محل قادر است آن را حل و فصل نماید و اگر این مورد عملی می شد روستائی را از اینکه برای دادخواهی و احراق حق خود ناچار باشد روی شهرها

بامیّات خداوند متعال
ما

پهلوی شاهنشاه ایران

نظر مجلس پر نشسته قانون اساسی مقرر میداریم

ماده اول - قانون تکلیل خانه اضاف که بصیرت مجلس نمایندگان شورای ملی

رسیده و فرمابین و تخطی است بوقوع اجر الذاشته شود.

ماده دوم هیئت دولت مأمور اجرای این قانون استند. تابع ۲۵ ایشان

مرکز تحقیقات کامپیوئر علوم اسلامی

بیاورد و برای طی مراحل پیچیده و طولانی کارداوری رفت و آمدهای زیادی داشته باشد بازمیداشت. بعلاوه تشریفات دادرسی پروندهای که فرضاً مابه الاختلاف دعوی درآن یکهزار ریال بود ویا اساس آن را نزاع مختصی بین چندکشاورز برسیک مساله کوچک محلی تشکیل میداد غالباً همان قدر وقت و نیروی کار دستگاه قضائی را بخود جذب میکرد که رسیدگی بهیک پرونده مهم واساسی حقوقی یاجنائی وقت می گرفت درحالی که این اختلاف جزئی روستائیان از طریق کدخدا منشی و بدست معتمدان همان محل می توانست انجام شود و درنتیجه هم ازکثرت روز افزون کار دادگستری کاسته می شد و هم مشکلات واختلافات روستائیان درفرصت کوتاهتر حل میگردید.

اقتصای زمان و آوای بلند عدالت اجتماعی که انقلاب شاه و ملت منادی آن بود دیگر فرقی بین روستائی و شهرنشین نمی دید و دهقان آزاد میتوانست فرشته عدالت را در روستای خود ببیند و برای تنظیم دادخواهی فرسنگها راه نپیماید تا بشهر برسد. انقلاب این نیاز را با تشکیل خانه های انصاف در روستاهای پاسخ داد و در اجرای این هدف هیأت وزیران در جلسه مورخ ۱۲/۵/۲۰۲۲ (۱۳۴۲) تصویب‌نامه قانونی راجع به تشکیل خانه های انصاف را تصویب کرد و اجرای این تصویب‌نامه در قریه مهیار از توابع شهرستان شهرضا در روز ۲۶ آذر همانسال آغاز شد و ضمن نتایجی که از کار اولین خانه انصاف پدست آمد آزمایشی موفق از نفوذ واستقرار آثار عظیم انقلاب بود و بدنبال آن پنج خانه انصاف در روستاهای مجاور تشکیل شد.

در تیرماه ۲۰۲۳ (۱۳۴۳) که وزیر دادگستری وقت برای آگاهی از نتایج کار، خانه های انصاف باصفهان عزیمت کرد و اهمیت و محبوبیت این دادگاه روستائی را در پیافت فوراً مراتب بشرط عرض

شاهنشاه آریامهر رسید و دستور تعمیم و توسعه آن درسراسر کشور ابلاغ گردید. باوصول این امریه تعمیم عدالت روستائی وارد مرحله جدیدی شد و وزارت دادگستری مسئولیت تازه‌ای را بعده گرفت و بدین ترتیب کار دادگستری در روستاهای بعد از سپری شدن بیش از نیم قرن از تاریخ مشروطیت در مسیر واقعی خود قرار گرفت. قانون تشکیل خانه‌های انصاف روز ییجدهم اردیبهشت ماه ۱۳۴۶ (۲۵۲۴) به تصویب مجلسیں رسید و روز بیست و یکم مهرماه همانسال در مراسم شرفیابی روسای خانه‌های انصاف که تا آن زمان تشکیل یافته بود، شاهنشاه آریامهر تشکیل خانه‌های انصاف را بعنوان اصل نهم انقلاب ایران اعلام فرمودند.

باتشکیل خانه‌های انصاف و حل سریع اختلافات در محل، دهقان آزاد شده، در محیطی امن و فارع از دغدغه و تشویش اوقات خود را صرف امور تولیدی می‌کند و با افزایش سطح زیرکشت تولید سرانه روستاهای افزایش می‌یابد. آمار خانه‌های انصاف نشان میدهد که این پدیده عدالت تاچه حد موفق بوده و بخوبی توانسته است مأموریت خود را در سطح روستا انجام دهد. هرسال هزاران اختلاف بصلاح و آشتی منتهی گردیده و از ایجاد کینه و خصومت که در گذشته منشاء منازعات بزرگ و قتل و ضرب و جرح فراوان می‌گردید جلوگیری بعمل آمده است. رقم خانه‌های انصاف در سراسر کشور در اول مهرماه ۱۳۵۵ (۲۵۳۵) از تعداد ۹۵۱۲ تجاوز کرد و روستاهای زیادی تا آن زمان از مزایای خانه‌های انصاف بهره‌مند شدند.

مشخصات بر جسته خانه‌های انصاف

حقوق زائیده اجتماع است و در چهار چوب مصالح و احتیاجات آن تکوین می‌یابد لذا اساس غالب قوانین و مقررات نیازی است که جامعه در حل مسائل و رفع مشکلات و گذران امور خود به ضوابط و

قواعد معین و متناسب پیدا می‌کند. پس می‌توان گفت که قوانین و مقررات هر جامعه‌ای مبین نیازهای وقت آن جامعه می‌باشد و از آنجا که هر زمانی مسائل و مشکلات و امور خاص خود را دارد پس سلسله قوانین و مقررات می‌تواند گویای تغییرات و تطوراتی باشد که در یک مقطع زمانی دروضع جامعه مربوط پدیدار گردیده است. ولی زمان برای این تغییرات بسیار مهم است گاهی تغییراتی که بموجب نیازها و مشکلات جامعه بایستی ایجاد شود سالیان دراز بطول می‌انجامد ولی زمانی نیز در اثر رفورم‌های خاص یا انقلابی نظیر انقلاب شاه و ملت این تغییرات بطور ناگهانی و با سرعت در سطح اجتماع گشته شد. اقدام برای تشکیل خانه‌های انصاف باعث شد که دگرگونی سریع و در فاصله زمانی محدود برای بهزیستی روستانشینان کشور پدید آید و بر حسب نیازهای اجتماع این محصول انقلابی باشکوه ازویژگیهای خاصی بدین شرح برخوردار است.

- ۱- رعایت انصاف - برای نخستین بار در تاریخ قضائی جدید ایران ملاک رسیدگی به دعاوی، رعایت انصاف قرار گرفت و خانه‌های انصاف بر اساس انصاف و مبانی عرف و عادت و بطریق کدخدامنشی و صلح و سازش مبادرت به حل اختلافات ساکنین روستا می‌کنند.
- ۲- انتخابی بودن اعضاء - برای نخستین بار در تاریخ جدید قضائی کشور دادرسان خانه‌های انصاف طبق رأی مردم انتخاب می‌شوند.
- ۳- افتخاری بودن عضویت - در خانه‌های انصاف عضویت افتخاری و مجانی است و اعضای آن حقوق و پاداش فوق العاده در پیافت نمی‌کنند.

۴- رایگان بودن دادرسی - اقامه دعوی و شکایت درخانه های انصاف مستلزم هیچگونه هزینه دادرسی نیست و روستائیان کشور از دادرسی رایگان برخوردارند.

۵- حذف تشریفات غیر ضروری - رسیدگی درخانه های انصاف تابع هیچگونه تشریفات دادرسی نیست خانه انصاف می تواند به روشی که مقتضی بداند طرفین دعوی را احضار کند و اظهارات و مدافعت آنان را بشنود و هرگونه تحقیقی که لازم بداند مانند استماع گواهی گواهان، بازدید محل و بررسی نظر افراد مورد اعتماد خود انجام دهد.

۶- شرکت زنان در دادرسی - برای نخستین بار در تاریخ قضائی ایران زنان نیز مانند مردان درخانه های انصاف عملابه امر دادرسی و داوری پرداختند و راه قضاوت برای زنان باز شد و اکنون در دادگستری ایران زنان نیز به عنوان قاضی رسما به انجام وظیفه پرداخته اند.

برابر ماده ۲ قانون تشکیل خانه انصاف، شورای خانه های انصاف مرکب از پنج نفر از معمتمدان محل است که از طرف ساکنان حوزه خانه انصاف برای مدت ۳ سال انتخاب خواهند شد سه نفر از اعضاء خانه انصاف اعضاء اصلی و دو نفر دیگر اعضاء علی البطل می باشند برابر تبعصره ماده ۳ قانون کددخای محل حق انتخاب شدن درخانه انصاف را ندارد مگر از سمت کددخائی استعفا نماید.

طبق ماده ۹ در صورت مشاهده بی نظمی و تقصیر در انجام وظایفی که بعده خانه انصاف محول گردیده است وزارت دادگستری می تواند هر یک از آنها را منحل یا عضو متخلص را از سمت خود برکنار نماید که در صورت انحلال انتخابات خانه انصاف باید منتهی طرف یکماه پس از انحلال بعمل آید.

خانه‌های انصاف کوشش می‌نمایند که اختلافات را باصلاح و سازش خاتمه دهند علاوه بر رسیدگی به حل فصل اختلافات مدنی و جزائی وظایف دیگری نیز بعده خانه‌های انصاف محول شده است که از آن جمله حفظ دارائی اشخاص محجور و غایب الاثر، مراقبت در حفظ آثار جرم و جلوگیری از فرار متهمین در جرائم مشهود واعلام فوری مراتب به نزدیکترین مراجع قضائی یا مأمورین انتظامی، رسیدگی به دعاوی مالی اعم از منقول در صورتی که خواسته دعاوی بیش از ده هزار ریال نباشد و دعاوی رجع به اموال غیر منقول که خواسته آن تا مبلغ پنجاه هزار ریال باشد، دعاوی مربوط بکدورتهای خانوادگی و نفقه زن و اولاد و سایر افراد واجب النفقه و رسیدگی به دعوی تصرف عدوانی و رفع مزاحمت در حدود ماده ۱ اصلاحی قانون جلوگیری از تصرف عدوانی و نظایر آن میباشد. رسیدگی بدعاوی در دادگاه‌ها مستلزم تسلیم دادخواست کتبی است و مستلزم رعایت هیچگونه تشریفاتی نیست. دادخواست در پرونده منعکس می‌شود و اعضاء خانه انصاف با توجه به توضیحات طرفین و مدارک موجود در پرونده بموضع رسیدگی و کوشش می‌کنند در مرحله اول دعوی را باصلاح و سازش خاتمه دهند و در صورتی که موفق باشند بین طرفین نشندند با توجه به عرف و عادت محل و عدل و انصاف مبادرت بتصور رأی می‌نمایند آراء صادره از خانه‌های انصاف قابل اعتراض در دادگاه بخشی که خانه انصاف در حوزه آن واقع شده است می‌باشد. طبق آمار موجود خانه‌های انصاف موفق شده‌اند اکثر دعاوی را باصلاح و سازش خاتمه دهند و اکثریت قریب باتفاق آراء صادره که مورد اعتراض محکوم عليه قرار گرفته در دادگاه‌های بخش مورد تأیید قرار گرفته است.

نقش سپاهی دانش در خانه انصاف – سپاهی دانش علاوه

بر آموزش سواد به روستائیان بمحبوب قانون در خانه های انصاف نیز نقش ارزنده و سازنده ای دارد. افراد سپاهی وظیفه منشی گری خانه های انصاف را دارند. هنگامی که شکایتی مطرح می شود ابتدا شاکی شکایت خود را نزد سپاهی دانش مقیم محل مطرح می سازد، سپاهی شرح دعوی را در پرونده قید می کند و به هر ترتیب که مقتضی بداند طرف دعوی را احضار و شکایت شاکی را با اعلام و تفہیم می کند و پاسخ او نیز در پرونده قید می شود. سپس پرونده را برای رسیدگی به خانه انصاف محل ارسال میدارد. در روز رسیدگی سپاهی دانش بنا بدعوت خانه انصاف در جلسه حضور می یابد و اوراق پرونده را قرائت و جریان دادرسی را در پرونده ضبط می کند پس از صدور حکم از طرف خانه انصاف سپاهی دانش حکم را در ورقه ای ثبت کرده و به امضاء یا مهر اعضاء میرساند و سپس به مرطريق که مقتضی بداند رأی را به طرفین دعوی ابلاغ و تفہیم می کند و اگر اظهاراتی داشته باشند ثبت کرده و کلیه اوراق را بهدادگاه بخش ارسال میدارد. در مراسم افتتاح خانه انصاف نیز سپاهی دانش است که کتاب آسمانی را به جلسه می آورد و اعضای خانه انصاف سوگند نامه را قرائت می کنند و آنگاه کتاب آسمانی با همان تشریفات توسط سپاهی دانش خارج می شود.

شوراهای داوری

بموازات خانه های انصاف و با اتخاذ همان روش که حل و فصل اختلافهای کوچک و دعواهی جاری مردم بر طبق اصول کدخدامنشی و بتوسط عده ای از معتمدان منتخب مردم باشد در شهرها بایجاد شوراهای داوری اقدام شد. شوراهای داوری که عملاً از سال ۱۳۴۵ (۲۵۲۵) بکار آغاز کرد عامل بسیار مؤثری در

کاھش تراکم پروندها و محاکمات در دستگاههای قضائی کشور بوده است بطوریکه بموجب آمار تنها در سال ۱۳۸۸ متجاوز از ۳۰۰۰۴ پرونده مدنی و بیش از ۱۳۰/۰۰۰ پرونده کیفری در شوراهای داوری خاتمه یافت و این خود دلیل واضحی بر صمیمیت اعضای این شوراهاست که از ۵ نفر معتمدان محلی و یک مشاور وزارت دادگستری ترکیب گردیده‌اند.

مزایا و معاسن شوراهای داوری – شوراهای داوری در پرتو نهاد انقلابی خود از مزایا و معاسن بدین شرح برخوردار میباشد.

۱- سپردن کار مردم به مردم – سپردن کار مردم به مردم که یکی از تعجیلات اجرای اصول مترقبیانه انقلاب شاه و ملت است بگونه‌ای شایسته در تشکیل شوراهای داوری بچشم میخورد، زیرا دادرسان این شوراهای را معتمدان محلی، معتمدانی که از طرف خود مردم انتخاب شده‌اند و بدین ترتیب از اعتماد کامل آنها برخوردارند و در عین حال بزمینه مشکلات آنان آشنائی دارند، تشکیل میدهند. بدیهی است که این دادرسان بهتر از هر قاضی دیگری قادر خواهند بود اختلافات مردم را در حدود صلاحیت قانونی خود از طریق کد خدامنشی و ایجاد سازش و توافق بین طرفین حل نموده و از طرح دعوی در محاکم دادگستری، جلوگیری بعمل آورند.

۲- سرعت دادرسی را افزایش میدهد- با تشکیل شوراهای داوری در دادرسی و رسیدگی بدعاوی تسریع بعمل آمد و همچنین از تراکم محاکمات و مواجهه با توسعه روزافزون دعاوی در مراحل مختلف دادگستری جلوگیری شد.

۳- حذف هزینه دادرسی - قبل از تشکیل شوراهای داوری هر فرد برای احراق حق خود ناگزیر به تسلیم دادخواست رسمی بدادگاه بود و غالباً می باشد و کیلی برای طرح دعوای خود انتخاب کند و علاوه بر حق الزحمه و کیل هزینه داوری نیز اجباری بود و اگر کسی استطاعت پرداخت آن را نداشت لازم بود بدلوأ دادخواست اعسار از هزینه دادرسی بدهد . گاهی نیز در مواردی که شکایت جنبه مالی داشت بعلت طی مراحل بدوى، پژوهشی ، فرجامی و احیاناً اعاده دادرسی مجموع هزینه های پرداختی زائد بر اصل خواسته می شد ولی اینک رسیدگی در شورای داوری مجانی است و هیچگونه خرجی را بطرفین دعوای تحمیل نمی کند و همه می توانند بدون نگرانی از هزینه دادرسی اختلافات خود را در شورا مطرح ساخته و از حقوق خود دفاع نمایند .

۴- سبک شدن کاردادگستری و بهبود کمی و کیفی قضاوت - ایجاد شوراهای داوری با مقررات خاص خود از قبیل پرهیز از تشریفات غیر ضروری سبب می گردد که بسیاری از دعاوی و اختلافات کوچک و دست و پاگیر مردم شهرها بصورت ساده حل و فصل گردد و در نتیجه قضايان را خواهند یافت که بررسیدگی دعاوی پیچیده و حل معضلات و مشکلات قضائی و اختلافات مهم بپردازنند و اوقات خود را صرف امور جزئی نکنند .

۵- کاهش تشریفات دادرسی - تردیدی نیست که در دعاوی مهم و مسائل مشکل و پیچیده حقوقی وجود تشریفات مفصل و دقیق بمنظور احراق حق ضرورت دارد ولی در مسائل جزئی و دعاوی کوچک لازم بنظر نمی رسد که طرفین دعوای درگیر و دار تشریفات دادرسی بستوه آیند . با اوگذاری دادرسی در دعاوی کوچک به نمایندگان منتخب مردم و اعطاء اختیارات قانونی بآنان و حذف

بامیانیت خداوند تعالی
ما

محمد رضا پهلوی آرای امیر شاه ایران

نظر باصل مدت و عتم تهم قانون اساسی مقرر مداریم
در حقیقت قانون اساسی ایران

ماده اول - قانون تکمیل شورای داوری که تجوییب مجین نباشد و شورایی می‌رسیده

و نظم این و سخن است موقع اجرای اذای شده شود.

ماده دوم - هیئت دولت مأمور اجرای این قانون هستند - تابع نزد هم تیرا

تشریفات این امکان بوجود آمده است که متظلم بتواند بدون هیچ مانع و رادعی مستقیماً به این مراجع برود و شکایت خود را بیان کند و اختلاف دریاک محیط صمیمی حل و فصل گردد.

صلاحیت شورای داوری

صلاحیت شورای داوری را میتوان بدو دسته کلی بخش نمود
صلاحیت در امور مدنی و صلاحیت در امور کیفری.

الف - صلاحیت در امور مدنی - صلاحیت شورای داوری در

امور مدنی منحصر بموارد زیر میباشد :

۱ - شکایت از کسبه و پیشه وران در مورد کالا یا خدمت موضوع معامله در صورتی که اختلاف بیش از بیست هزار ریال نباشد .

۲ - خسارات وارده بوسائل نقلیه در تصادفات رانندگی و همچنین خسارات وارده باموال غیرمنقول در صورتی که میزان خسارات مورد ادعا بیش از بیست هزار ریال نباشد .

۳ - سایر اختلافات مالی در صورتی که بیش از بیست هزار ریال نباشد باستثنای اختلافاتی که موضوع آن غیرمنقول باشد که بهر حال از صلاحیت شورای داوری خارج است .

۴ - اختلافات مربوط بحق کسب و پیشه در صورتی که میزان آن از پنجاه هزار ریال تجاوز نکند .

۵ - رسیدگی بدعوای اعسار و یا تقسیط آن در صورتی که شورای داوری باصل دعوی رسیدگی کرده باشد .

۶ - رسیدگی به ضرر و زیان ناشی از جرم در مورد جرائمی که در صلاحیت شورای داوری بوده و از پنجاه هزار ریال تجاوز

نماید و ضمن رسیدگی با مرکیفری مطالبه شده باشد . اقامه دعوی در این مورد در شورای داوری محل وقوع جرم بعمل خواهد آمد .

ب - صلاحیت در امور کیفری - صلاحیت شورای داوری در امور کیفری منحصر بموارد زیر می باشد .

۱ - کلیه جرائم خلافی .

۲ - کلیه جنحه هائی که مجازات آنها بیش از دو ماه حبس تأدیبی یا بیست هزار ریال جزای نقدی باشد .

چنانچه متهم علاوه بر جرائمی که در صلاحیت شورای داوری است متهم پارتکاب جرائم دیگری که رسیدگی با آنها خارج از صلاحیت شورای داوری باشد گردیده باشد بکلیه جرائم وی در مراجع صالح قضائی رسیدگی خواهد شد .

۳ - در نقاطی که وزارت دادگستری صلاح بداند شورای داوری بجرائم مذکور در قانون مجازات گرانفروشان نیز رسیدگی خواهد کرد در این مورد چنانچه شورا مجازاتی بیش از دو ماه حبس تأدیبی تعیین نماید و یا به تعطیل محل کسب حکم صادر کند حکم مزبور ظرف ۱۰ روز بعد از ابلاغ قابل شکایت پژوهشی در دادگاه شهرستان خواهد بود و حکم دادگاه شهرستان در این خصوص قطعی و قابل اجراءست .

شرکت زنان در انتخابات شوراهای داوری چه بعنوان انتخاب کننده و چه بعنوان انتخاب شونده وسعت و گسترش بیشتری دارد و در جریان پیشرفت و تکامل شوراهای داوری مرتبأ بر تعداد زنان در این شوراهای افزوده می شود .

تعداد شعب شوراهای داوری تا آخر مردادماه ۲۵۳۵ بدین شرح است . تهران و شهری ۳۱ شعبه - استان مرکزی ۲۶ شعبه -

استان گیلان ۱۶ شعبه – استان مازندران ۲۱ شعبه – استان آذربایجان شرقی ۲۴ شعبه – آذربایجان غربی ۱۳ شعبه – کرمانشاهان – ۱۸ شعبه – خوزستان ۲۰ شعبه – استان هرمزگان ۱۷ شعبه – کرمان ۲۱ شعبه – خراسان ۲۴ شعبه – اصفهان ۱۶ شعبه – کردستان ۶ شعبه – سیستان و بلوچستان ۶ شعبه ، رسیده است که در شهرهای مختلف بحل اختلافات و مسائل و جرائم کوچک رسیدگی نموده اند .

اصل دهم

ملی شدن منابع آب‌های کشور

کشور ایران بین ۳۹ درجه و ۴۵ دقیقه و ۲۵ درجه و ۲۰ دقیقه عرض شمالی و بین ۴ درجه و ۶۳ درجه و ۳۹ دقیقه طول شرقی قرار گرفته است. بعلت موقعیت خاص جغرافیائی که ایران بر روی کره زمین دارد و نیز بسبب وضع خاص پستی و بلندیها یکی از نواحی خشک بشمار می‌رود و بطور کلی می‌توان اظهار داشت که آب و هوای ایران برى و خشک است ولی بعلت وضع ارتفاعات و جهت وزش باد و همچنین وسعت زیاد کشور تنوع آب و هوای مشهود می‌باشد.

ارتفاعات مانند دیوار بزرگی در اطراف کشور کشیده شده و مانع رسیدن رطوبت بداخل ایران می‌گردد . در شمال ایران کوههای البرز چنین دیوارهای را ایجاد نموده است لذا بیشتر رطوبت در نواحی ساحلی تبدیل به باران می‌شود و بداخل کشور نفوذ نمی‌نماید کوههای غربی و شمال غربی ایران بواسطه بادهای مرطوب دریای مدیترانه و اقیانوس اطلس مرطوب تر